

Samenvatting

- In 2017 hebben rechters bijna 35.000 echtscheidingsprocedures afgehandeld; ongeveer hetzelfde aantal als in 2016. Ongeveer 14% van die zaken was op tegenspraak. Bij 3.900 echtscheidingsverzoeken werden voorlopige voorzieningen aangevraagd. Een verdere daling ten opzichte van voorgaande jaren.
- In 2016 waren bij ongeveer 18.600 echtscheidingen minderjarige kinderen betrokken. In totaal ging het om 33.500 kinderen.
- De meeste scheidingsgerelateerde procedures laten een daling of afvlakking zien, behalve gezagszaken, daar is wederom het aantal zaken gestegen. Meer specifiek:
  - het aantal procedures over kinderalimentatie is vanaf 2013 afgenomen. In 2017 waren er 6.800 procedures om kinderalimentatie vast te stellen (bijna 3.400 zaken) of te wijzigen (ruim 3.400 zaken);
  - het aantal gezagszaken is wederom toegenomen; in 2017 zijn 6.600 zaken afgehandeld;
  - het aantal rechtszaken over het vaststellen/wijzigen van omgangsregelingen (2.700 zaken) is iets afgenomen, evenals het aantal kortgedingprocedures over de nakoming van omgangsregelingen (1.000 zaken);
  - de dalende trend in het aantal rechtszaken over partneralimentatie (1.100 zaken) heeft zich voortgezet; die daling betreft vooral wijzigingsverzoeken.
- Het totale aantal hoger beroepsprocedures in scheidingsprocedures en scheidingsgerelateerde procedures (levensonderhoud, gezag en omgang, verdeling gemeenschap) is niet veel gewijzigd ten opzichte van 2016 en bedraagt in 2017 ruim 3.100 zaken.
- Het aantal familierechtzaken dat via de rechtspraak naar mediation is verwezen, is in 2017 wederom gedaald ten opzichte van voorgaande jaren. Bijna 1.700 zaken zijn verwezen. Bij 57% van de afgeronde mediations is (gedeeltelijke) overeenstemming bereikt.
- De Raad voor de Kinderbescherming heeft in 2017 voor bijna 5.100 kinderen een Gezag- en Omgang-onderzoek uitgevoerd. In 2016 lag dit aantal hoger, op ruim 5.200. In 2017 is het onderzoek echter vaker ambtshalve uitgebreid tot een beschermingsonderzoek, maar is minder vaak een ondertoezichtstelling (ots) gevraagd.
- Het totale aantal toevoegingen dat in 2017 is vastgesteld voor rechtsbijstand bij zaken rond scheidingen, alimentatie, omgang, gezag en boedel is ten opzichte van 2016 gedaald. Vooral toevoegingen voor alimentatiezaken zijn in 2017 afgenomen. Het aantal vastgestelde mediationtoevoegingen is ongeveer gelijk gebleven (in 2017 15.800 mediationtoevoegingen familierecht).

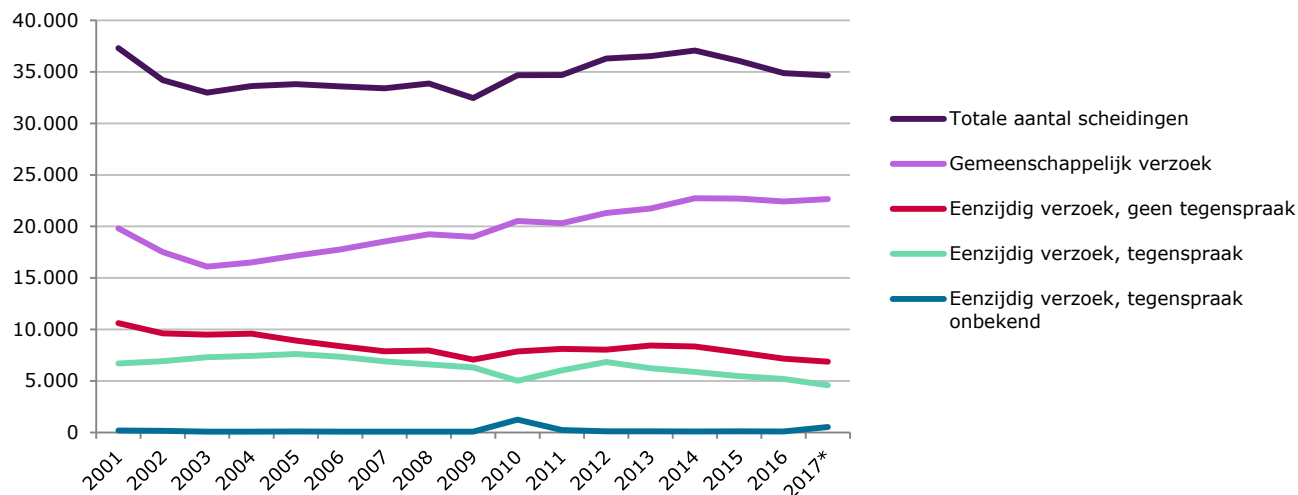
Aantal scheidingen

- In 2017 zijn in totaal bijna 35.000 echtscheidingsverzoeken afgehandeld bij de rechtbank; ongeveer hetzelfde aantal als in 2016 (zie figuur 1).
- In 2017 was 65% van de echtscheidingen op gemeenschappelijk verzoek, ongeveer 20% betrof een eenzijdig verzoek zonder tegenspraak¹ en ongeveer 14% was op tegenspraak.¹
- Indien partners tijdens of voorafgaand aan een scheidingsprocedure het niet eens kunnen worden over bepaalde zaken, kan een voorlopige voorziening worden getroffen. De rechter neemt dan een (voorlopige) beslissing over die voorziening. Dit kan onder andere voor: het gebruik van de echtelijke woning, het beschikbaar stellen van goederen voor dagelijks gebruik, het toevertrouwen van de minderjarige kinderen aan een ouder, een regeling voor zorg- en opvoedingstaken en infor-

- matieverschaffing, de alimentatie voor de partner en de kinderen. Als een voorlopige voorziening wordt aangevraagd, is dat meestal een teken van een moeizaam scheidingsproces met conflicten. Het aantal verzoeken om voorlopige voorzieningen is vanaf 2012 gedaald. In 2017 zijn ongeveer 3.900 verzoeken afgehandeld (zie figuur 2).
- Ten opzichte van 2015, is in 2016 zowel het aantal echtscheidingen met minderjarige kinderen als het aantal betrokken minderjarige kinderen bij een echtscheiding, afgenomen (zie figuur 3). In 2016 waren bij ruim 18.600 echtscheidingen een of meer minderjarige kinderen betrokken (in 2015 nog 19.200). In totaal waren in 2016 ruim 33.500 kinderen bij een echtscheiding betrokken (in 2015 ruim 34.600). Bij 56% van alle echtscheidingen zijn een of meerdere kinderen betrokken; dit percentage is de afgelopen vier jaar hetzelfde gebleven. Gegevens over het aantal samenwonende ouders met minderjarige kinderen die uit elkaar gaan zijn niet beschikbaar.

¹ Dit is een voorlopig cijfer voor 2017. Bij ruim 500 zaken uit 2017 is 'al of niet tegenspraak' nog niet in het systeem geregistreerd.

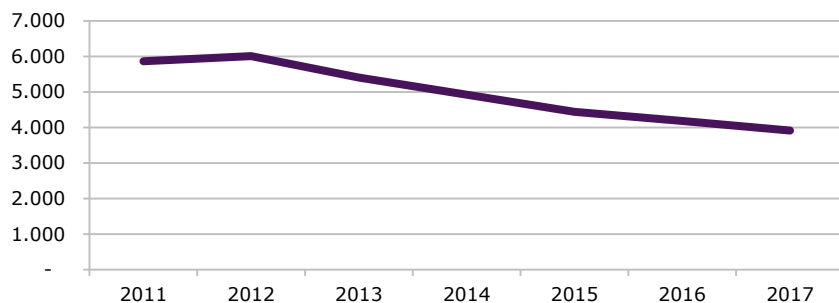
Figuur 1 Aantal afgedane echtscheidingsprocedures naar aard van het verzoek, eerste aanleg

* Voorlopige cijfers voor wel of geen tegenspraak, omdat deze in de registratie nog niet altijd zijn geactualiseerd.

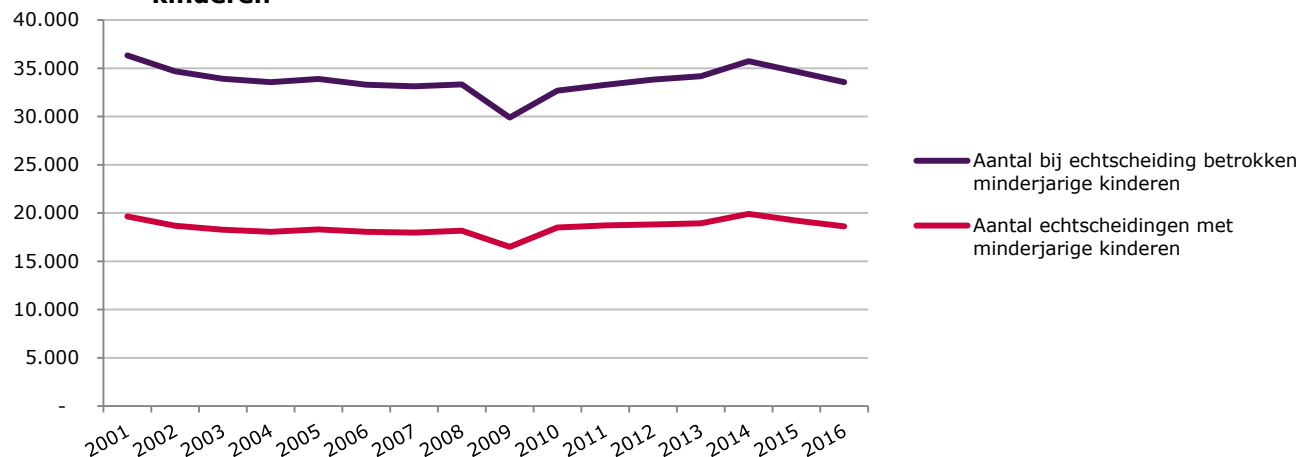
Bron: Onderzoeksdatabase Raad voor de rechtspraak, Datawarehouse Raad voor de rechtspraak bewerking WODC

Figuur 2 Aantal afgehandelde verzoeken voor voorlopige voorzieningen

Bron: Onderzoeksdatabase Raad voor de rechtspraak, Datawarehouse Raad voor de rechtspraak

Figuur 3 Aantal echtscheidingen met minderjarige kinderen en aantal betrokken minderjarige kinderen

Bron: CBS statline, cijfers over 2017 nog niet beschikbaar

Scheidingsgerelateerde procedures

In de figuren 4 tot en met 9 staat de ontwikkeling weergegeven van het aantal scheidingsgerelateerde procedures bij de rechtbanken en de gerechtshoven.

Kindgerelateerd

De kindgerelateerde procedures zijn in figuur 4 tot en met 6 weergegeven.

- Na een stijging in 2016 is het aantal zaken over het vaststellen/wijzigen van omgangsregelingen in 2017 weer gedaald naar bijna 2.700 (zie figuur 4). Ook procedures over de nakoming van omgangsregelingen zijn iets gedaald: in 2016 werden ruim 1.000 van deze procedures afgehandeld. Het aantal omgangszaken in verband met de Paspoortwet is de afgelopen jaren ongeveer gelijk gebleven. In 2017 waren er ruim 300 van dergelijke zaken.
- Het aantal gezagszaken vertoont een sterk stijgende lijn en is tussen 2016 en 2017 weer toegenomen van bijna 6.400 naar ruim 6.600 (zie figuur 5). De stijging zit vooral in de verzoeken/voorzieningen over gezamenlijk gezag en 'gezag door één ouder'. De toename van gezagszaken zien we niet terug bij de toevoegingen (figuur 14). Dit kan er op wijzen dat de procedures in figuur 5

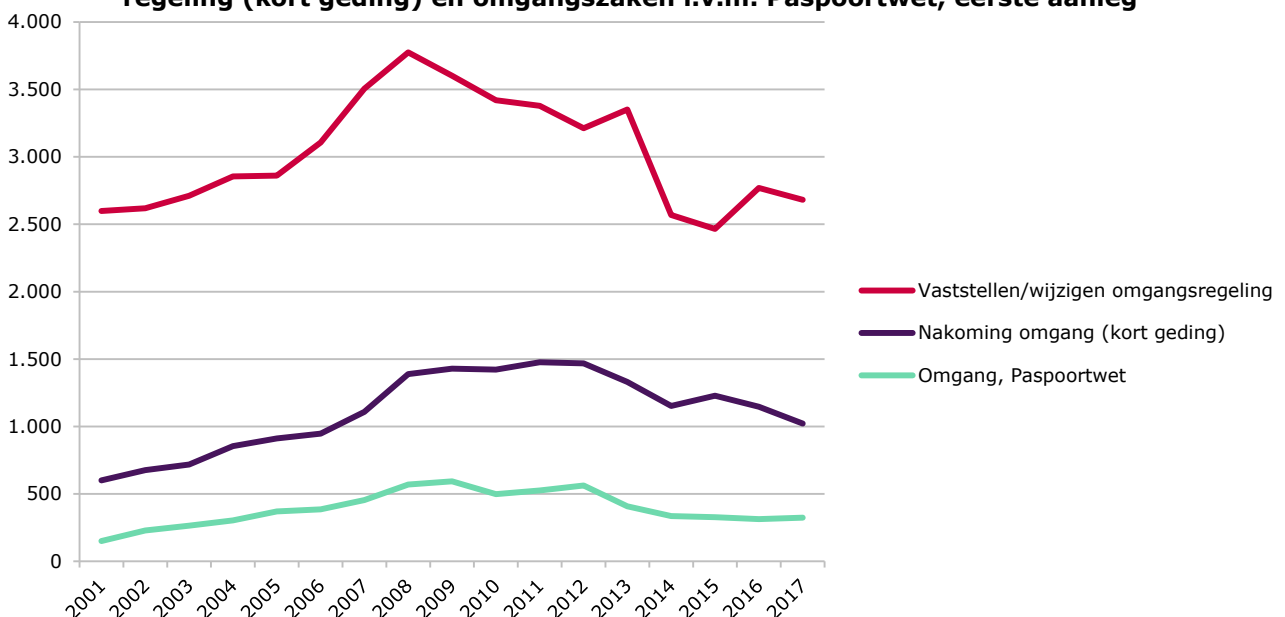
toch nog niet-scheidingsgerelateerde gezagszaken bevatten.²

- Het aantal procedures over kinderalimentatie is vanaf 2013 gedaald (zie figuur 6). In 2017 zijn ruim 6.800 zaken afgehandeld, waarvan bijna 3.400 vaststellingsverzoeken en ruim 3.400 wijzigingsverzoeken. Het aantal procedures over het vaststellen en wijzigen van kinderalimentatie schommelt de afgelopen jaren. De dalingen en stijgingen kunnen te maken hebben met de Wet hervorming kindregelingen die 1 januari 2015 in werking is getreden. Hierdoor zijn onder meer de alleenstaande ouderkorting en het fiscaal voordeel bij het betalen van kinderalimentatie vervallen. Tevens hebben alleenstaande ouders die in aanmerking komen voor een kindgebonden budget recht op een extra toeslag, de zogeheten een-ouderkop. Deze nieuwe wet heeft tot onduidelijkheden geleid over de berekening van kinderalimentatie.³

² Toevoegingscode P040 is wel exclusief voor scheidingsgerelateerde zaken

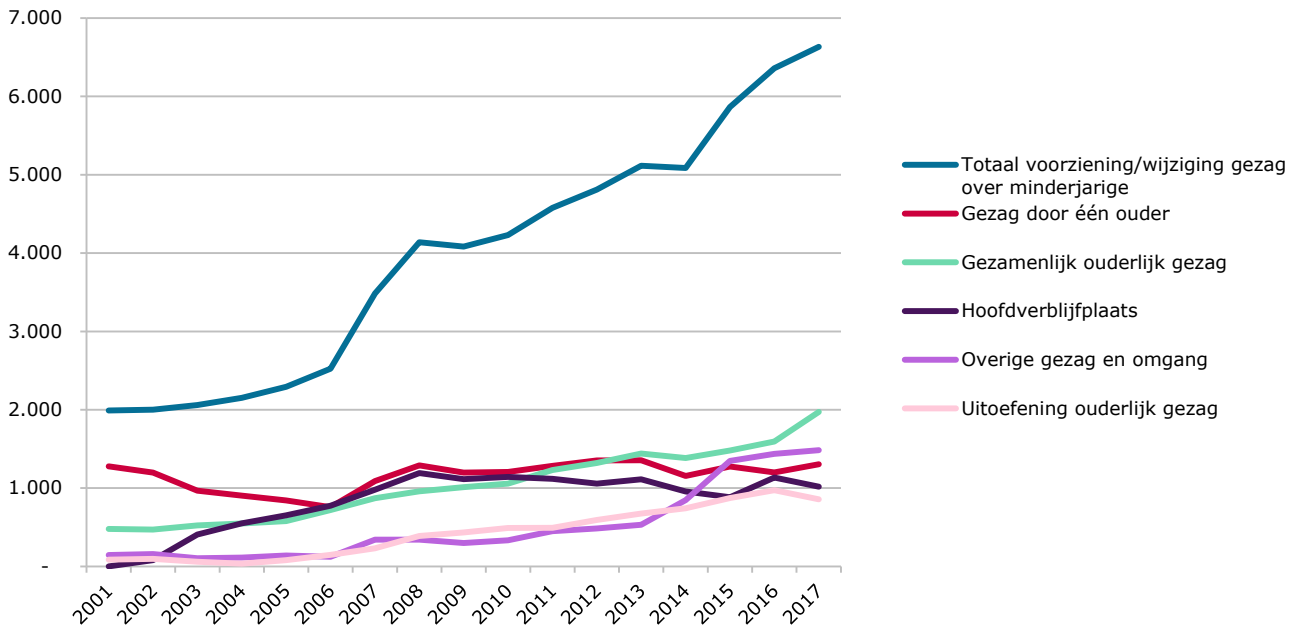
³ De Hoge Raad heeft in oktober 2015 uitspraak gedaan in deze kwestie (ECLI:NL:HR:2015:3011)

Figuur 4 Aantal afgehandelde gerechtelijke procedures omgangsregeling, nakoming omgangsregeling (kort geding) en omgangszaken i.v.m. Paspoortwet, eerste aanleg

Bron: Onderzoeksdatabase Raad voor de rechtspraak, Datawarehouse Raad voor de rechtspraak

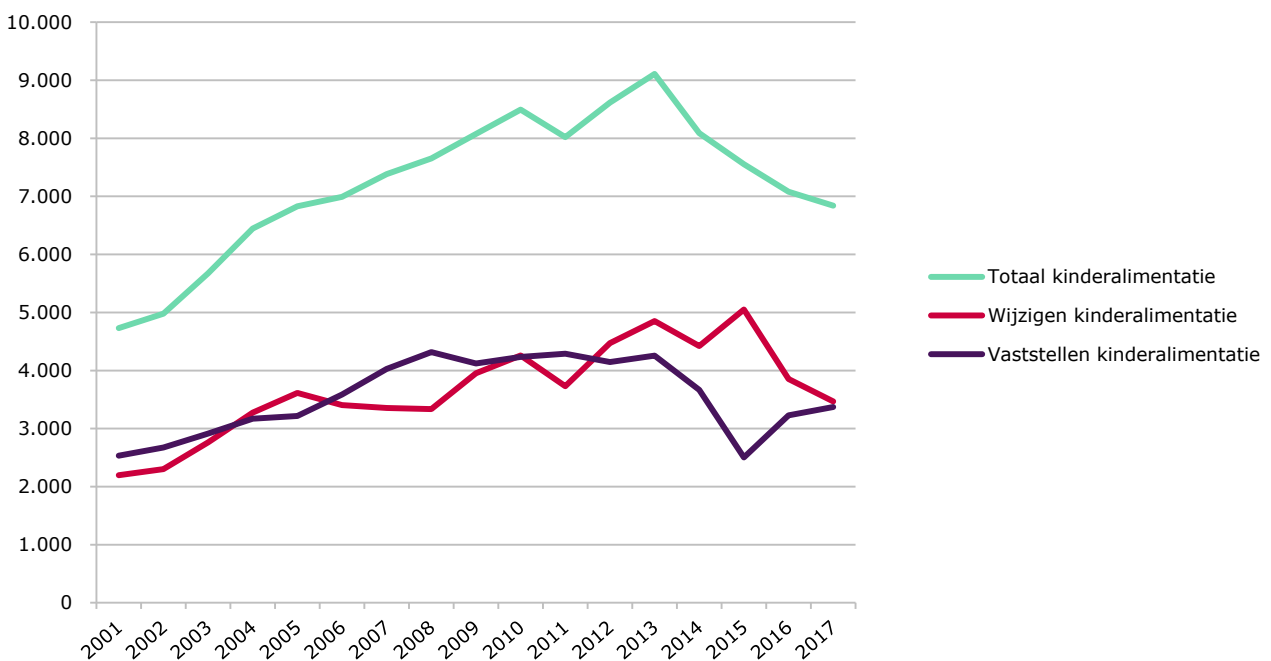
Figuur 5 Aantal afgehandelde gerechtelijke procedures voorzieningen/wijzigingen gezag*, eerste aanleg

* Niet-scheidingsgerelateerde zaken (voogdij, gezag door derde, ontheffing/beeindiging/herstel ouderlijk gezag) zo veel mogelijk weggefilterd. Stijging na 2006 waarschijnlijk doordat sinds 2007 gezagszaken van ex-samenwoners niet meer door de sector kanton maar door de sector civiel worden afgehandeld.

Bron: Onderzoeksdatabase Raad voor de rechtspraak, Datawarehouse Raad voor de rechtspraak

Figuur 6 Aantal afgehandelde gerechtelijke procedures kinderalimentatie, eerste aanleg

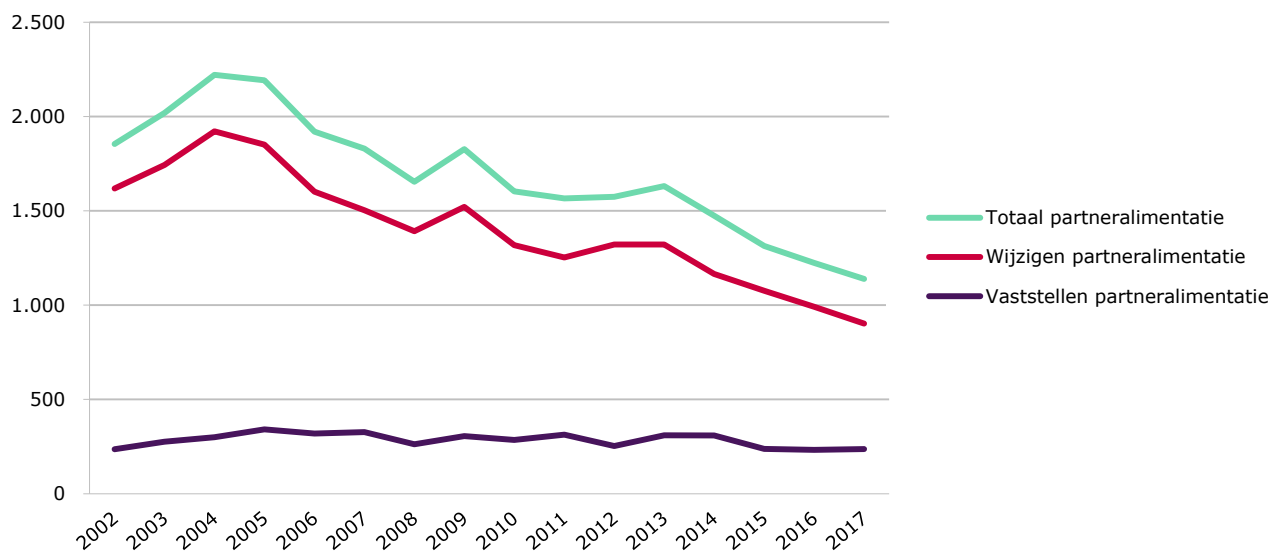
Bron: Onderzoeksdatabase Raad voor de rechtspraak, Datawarehouse Raad voor de rechtspraak

Partneralimentatie en verdeling gemeenschap

- Het aantal procedures over partneralimentatie is verder gedaald van 1.200 zaken in 2016 naar 1.100 in 2017. De meeste zaken betreffen wijzigingsverzoeken (900 zaken; zie figuur 7).

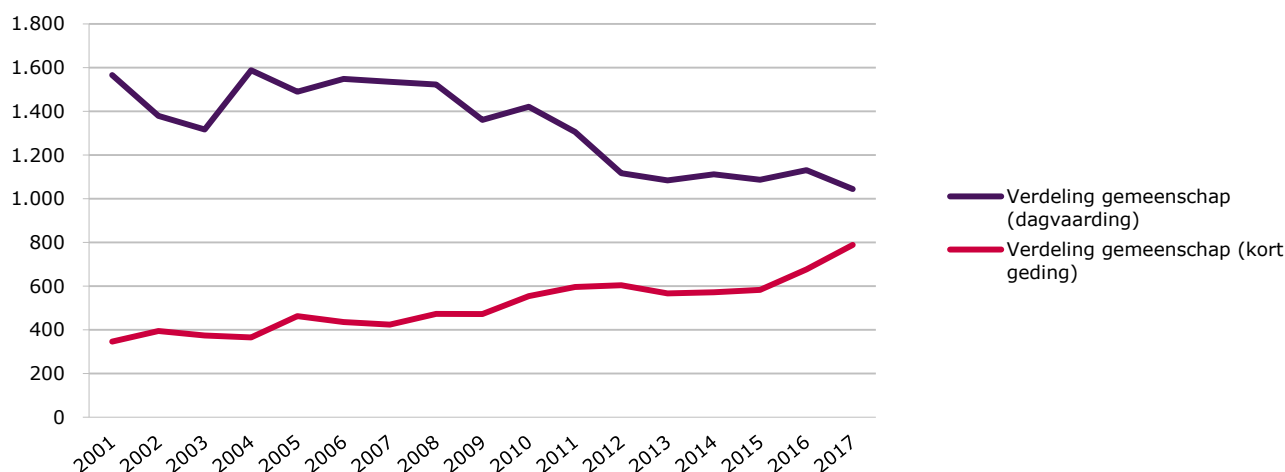
- Het aantal dagvaardingen over boedelscheidingen is in 2017 (ruim 1.000 zaken) iets afgenomen ten opzichte van 2016 (ruim 1.100 zaken; zie figuur 8). Kortgedingprocedures over de verdeling van de boedel zijn gestegen van bijna 700 in 2016 naar bijna 800 zaken in 2017.

Figuur 7 Aantal afgehandelde gerechtelijke procedures partneralimentatie, eerste aanleg

Bron: Onderzoeksdatabase Raad voor de rechtspraak, Datawarehouse Raad voor de rechtspraak

Figuur 8 Aantal afgehandelde gerechtelijke procedures verdeling gemeenschap, eerste aanleg

Bron: Onderzoeksdatabase Raad voor de rechtspraak, Datawarehouse Raad voor de rechtspraak

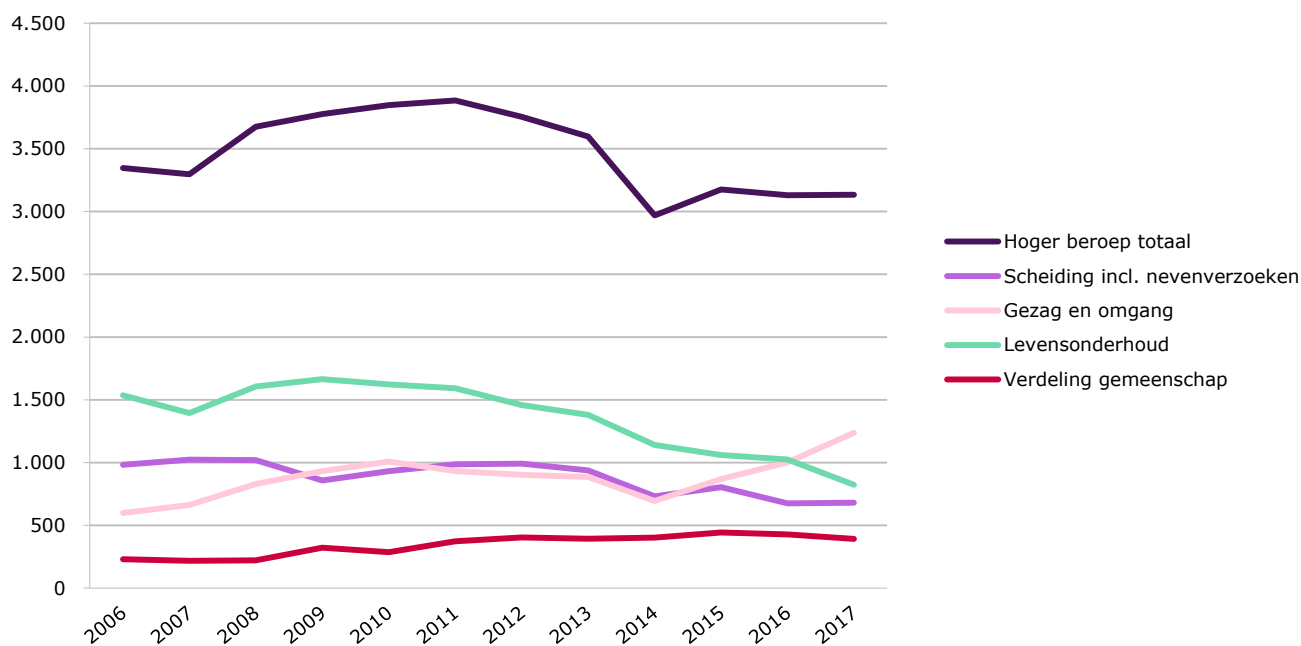
Hoger beroep

- Het aantal hoger beroepsprocedures is niet veel gewijzigd ten opzichte van 2016 en bedraagt in 2017 ruim 3.100 zaken (zie figuur 9).
- De meeste hoger beroepsprocedures betreffen zaken over gezag en omgang (ruim 1.200 zaken) en levensonderhoud (ruim 800 zaken), daarna volgen hoger beroepzaken over de scheidings-

procedure (meestal over nevenvoorzieningen; bijna 700 zaken) en over de verdeling van de boedel (400 zaken).

- De hogerberoepszaken over gezag en omgang zijn toegenomen, de zaken over levensonderhoud zijn gedaald en die op de overige terreinen ongeveer gelijk gebleven.

Figuur 9 Aantal afgehandelde hoger beroepsprocedures scheidings(gerelateerde) zaken

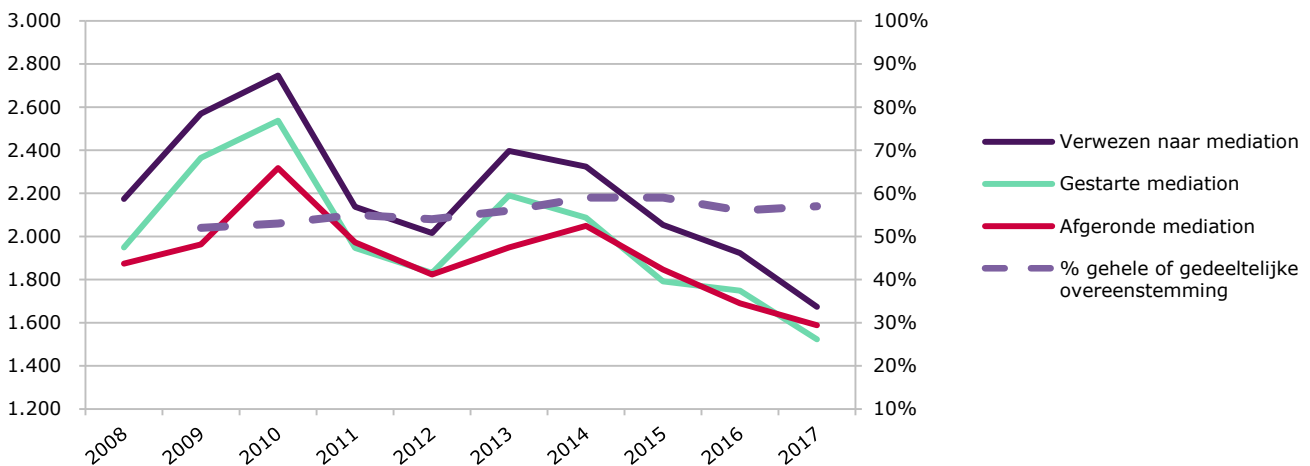
Bron: Onderzoeksdatabase Raad voor de rechtspraak, Datawarehouse Raad voor de rechtspraak

Verwijzingen naar mediation

- Het aantal familiezaken dat door de rechtspraak naar mediation is verwezen, laat vanaf 2013 een daling zien. In 2017 zijn bijna 1.700 familierecht-zaken naar mediation verwezen (zie figuur 10).

- Het percentage afgeronde mediations dat is ge-eindigd met gehele of gedeeltelijke overeenstem-ming is in vergelijking met 2016 gestegen van 56% naar 57%.

Figuur 10 Verwijzingen naar mediation binnen familierecht bij de rechtspraak

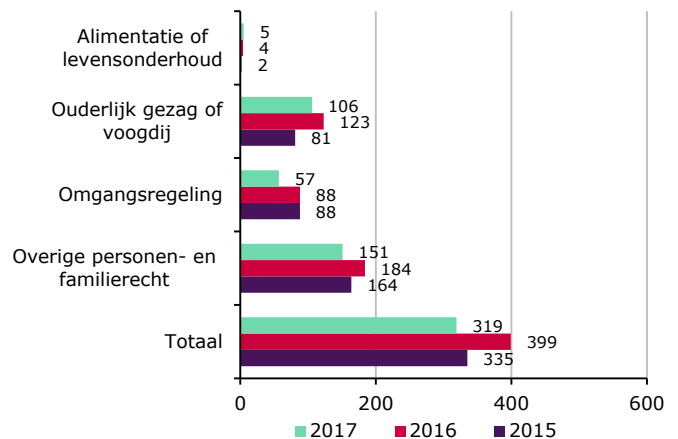
Bron: Jaarverslag rechtspraak

Benoeming bijzondere curator

De rechter kan ambtshalve of op verzoek van een minderjarige of belanghebbende een bijzondere curator benoemen (artikel 1:250 Burgerlijk Wet-boek). Voor de benoeming van een bijzondere cura-tor moet sprake zijn van strijd tussen de belangen van het kind en de belangen van de met het gezag belaste ouder(s) of diens voogd. Er dient sprake te zijn van een wezenlijk conflict over de verzorging en/of opvoeding van het kind en/of diens vermogen. De bijzondere curator heeft een bemiddelende en/of adviserende rol en kan optreden op het gebied van kinderbeschermingsmaatregelen of familierechtelijke vraagstukken, zoals scheidingen. Sinds oktober 2014 is het mogelijk dat een bijzondere curator een toe-voeging aanvraagt voor een minderjarige.

- In 2017 was in 106 gevallen een bijzondere curator betrokken bij conflicten over ouderlijk gezag/voogdij, in 57 gevallen bij conflicten over een omgangsregeling en in 5 gevallen over alimentatie (zie figuur 11).

Figuur 11 Aantal afgegeven toevoegingen, aangevraagd door bijzonder curator (artikel 1:250 BW)*

* De aantallen zijn een benadering op basis van een combinatie van gegevens (o.a. open invulvelden). De RvR heeft geen afzonderlijke registratie voor artikel 1:250 BW curatoren.

Bron: Raad voor Rechtsbijstand

Raad voor de Kinderbescherming (RvdK)

Als de rechter de RvdK om een gezag- en omgangs- (G&O-)onderzoek vraagt, is bijna altijd sprake van een ernstige scheidingsproblematiek waarin heftige conflicten tussen ouders, zoals huiselijk geweld, een rol kunnen spelen. Hierdoor kan het kind/de jongere bedreigd worden in zijn ontwikkeling. Door middel van onderzoek stelt de RvdK vast wat vanuit het kind/de jongere gezien aan de rechter geadviseerd moet worden. Daarnaast kunnen er redenen zijn om het onderzoek uit te breiden naar een beschermingsonderzoek om te bezien of hulpverlening in het kader van een kindbeschermingsmaatregel noodzakelijk is om de ontwikkeling van het kind veilig te stellen.⁴

- In 2017 heeft de RvdK voor 5.072 kinderen een G&O-advies uitgebracht (zie figuur 12). Dat aantal is minder dan in 2016 toen 5.210 adviezen zijn gegeven. Uitgaande van gemiddeld 1,8 kinderen

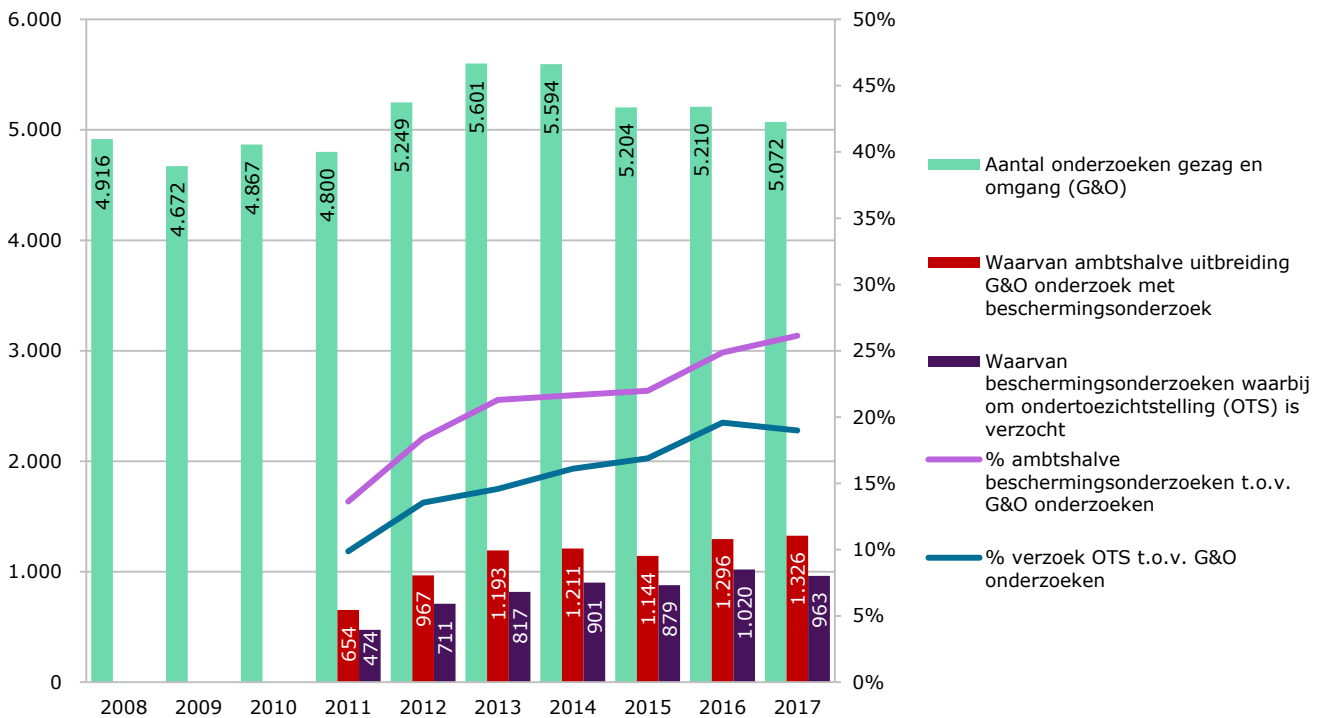
⁴ Raad voor de Kinderbescherming, Protocol Gezag en omgang na scheiding 2016.

per scheidingsgezin,⁵ komt dit neer op ongeveer 2.800 problematische scheidingen waarbij kinderen zijn betrokken.

- In 2017 is het G&O-onderzoek bij 1.326 kinderen (26%) uitgebreid tot een beschermingsonderzoek, omdat er bij deze kinderen sprake was van een bedreigde ontwikkeling. Dit is een toename ten opzichte van 2016, toen bij 1.296 kinderen sprake was van een beschermingsonderzoek. In vergelijking met 2016, is in 2017 voor minder van deze kinderen een ondertoezichtstelling (ots) gevraagd: 1.020 in 2016 tegen 963 in 2017. De RvdK heeft geen cijfers beschikbaar over hoe vaak de rechter ook een ots heeft uitgesproken in de betreffende zaken. De ervaring is echter dat de rechter die verzoeken bijna altijd honoreert.

⁵ Zie figuur 3; 33.561 betrokken kinderen/18.628 scheidingen met minderjarige kinderen = 1,8 kind per scheiding. Er van uitgaande dat dit gemiddelde ook geldt voor gezinnen met een G&O-onderzoek.

Figuur 12 Aantal onderzoeken gezag en omgang, ambtshalve beschermingsonderzoeken en verzoeken ondertoezichtstelling Raad voor de Kinderbescherming

Bron: Raad voor de Kinderbescherming

Gesubsidieerde rechtsbijstand

De gegevens over toevoegingen sluiten niet naadloos aan op de gegevens over afgehandelde rechtszaken:

- De registratie bij de Raad voor de rechtspraak is op zaaksniveau en de toevoegingen worden verstrekt op persoonsniveau. Per rechtszaak kan sprake zijn van nul, een of twee toevoegingen afhankelijk van het feit of nul, een of twee procespartijen minvermogenend zijn.
- Toevoegingen worden niet alleen verstrekt voor gerechtelijke procedures, maar ook voor adviezen en mediations.
- Bij de toevoegingen kan sprake zijn van een zaak in kort geding, eerste of tweede aanleg.

Aantal vastgestelde toevoegingen⁶

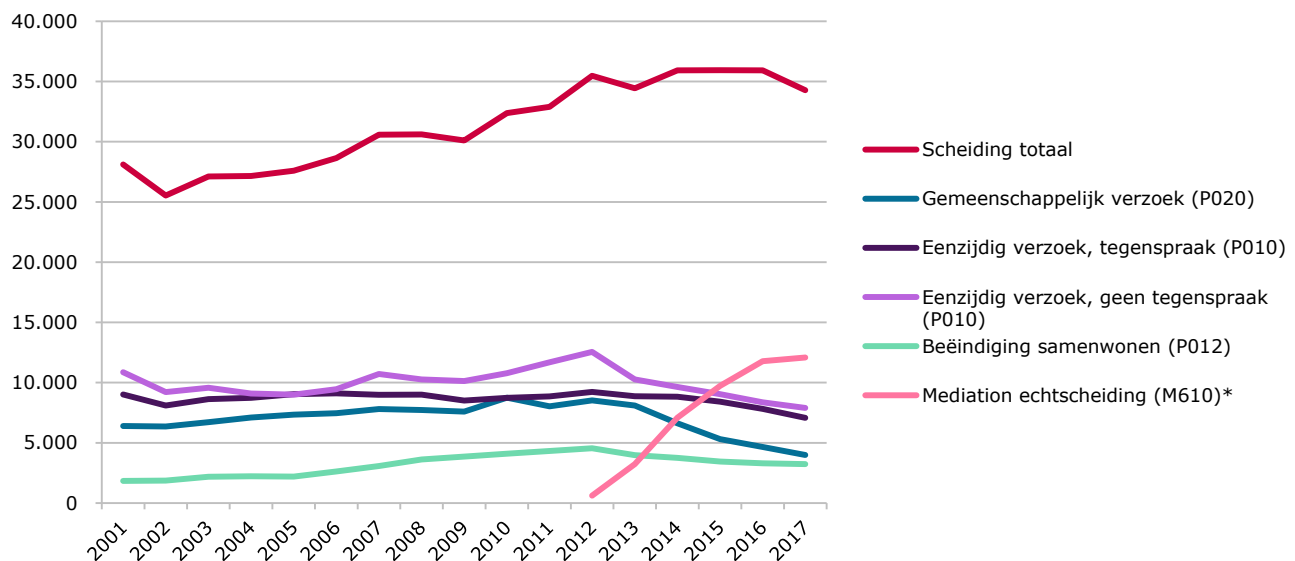
- Het aantal toevoegingen (incl. mediation en licht advies) om een scheiding te regelen is tussen

2016 en 2017 gedaald van 35.900 naar 34.300 toevoegingen (zie figuur 13).

- Het aantal scheidingsgerelateerde toevoegingen is tussen 2016 en 2017 eveneens gedaald: van 39.400 naar 37.400 toevoegingen (zie figuur 14). Die daling heeft zich vooral voorgedaan bij toevoegingen voor alimentatie (van 15.400 in 2016 naar 13.700 in 2017). De toevoegingen voor omgangsregelingen (12.700), ouderlijk gezag-voogdij (6.600) en boedelscheiding (2.500) liggen in 2017 ongeveer op hetzelfde niveau als in 2016.
- De stijging die in 2017 bij de rechtbanken is te zien bij het aantal gezagszaken (zie figuur 5), zien we niet terug bij de toevoegingen; het aantal toevoegingen voor ouderlijk gezag-voogdij is in 2016 en 2017 bijna hetzelfde (stijging van 68 zaken).

⁶ Eerst wordt een toevoeging *afgegeven* en in een later stadium gedeclareerd en *vastgesteld*. Cijfers in de Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand (Combrink-Kuiters et al., 2016) zijn gebaseerd op *afgegeven* toevoegingen en verschillen van de hier gepresenteerde *vastgestelde* toevoegingen. Bijvoorbeeld omdat een afgegeven toevoeging soms pas het jaar daarop of nog later wordt gedeclareerd en vastgesteld; of omdat sommige afgegeven toevoegingen uiteindelijk worden ingetrokken.

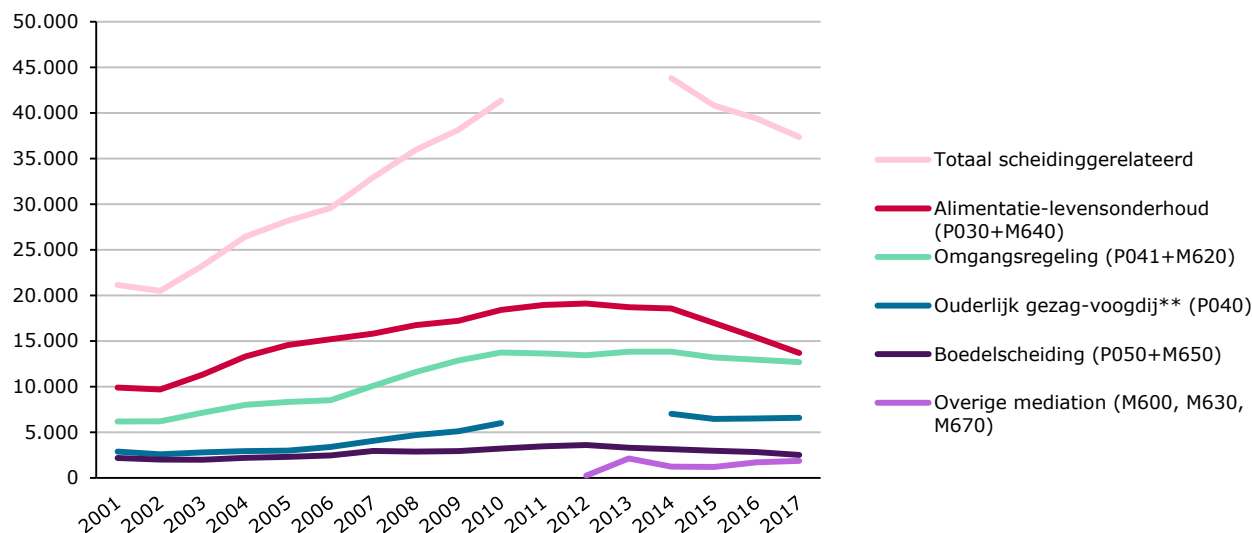
Figuur 13 Aantal vastgestelde toevoegingen scheiding, incl. mediation en licht advies

* Mediationtoevoegingen bestaan vanaf 2005. Medio 2012 zijn aparte codes voor mediationzaken ingevoerd. In voorgaande jaren zijn die zaken niet te onderscheiden en onder de betreffende P-codes meegeteld.

Bron: Vaststellingsbestand RvR, bewerking WODC

Figuur 14 Aantal vastgestelde toevoegingen scheidingsgerelateerde zaken, incl. mediation* en licht advies

* Mediationtoevoegingen bestaan vanaf 2005. Medio 2012 zijn aparte codes voor mediationzaken ingevoerd. Mediations 'gezag en omgang' zijn bij de categorie 'omgangsregeling' meegeteld. In 2016 betrof dit 1.795 toevoegingen. In voorgaande jaren zijn mediationzaken niet afzonderlijk te onderscheiden en zijn onder een betreffende P-code geregistreerd.

** Niet-scheidingsgerelateerde toevoegingen ouderlijk gezag/voogdij zijn er over de jaren 2000-2010 zoveel mogelijk uitgefilterd. Voor 2011-2013 zijn geen gefilterde gegevens beschikbaar. Vanaf 2013 wordt P040 alleen toegepast voor echtscheidingszaken.

Bron: Vaststellingsbestand RvR, bewerking WODC

Mediationtoevoegingen

- In 2017 zijn 14.000 mediationtoevoegingen vastgesteld voor mediationcodes die direct aan scheidings- en scheidingsgerelateerde zaken⁷ zijn verbonden; daarnaast zijn er in totaal nog 1.900 mediationtoevoegingen vastgesteld die volgens de RvR waarschijnlijk ook scheidingsgerelateerde zaken betreffen.⁸

⁷ Toevoegingscodes M610 (niet-financieel scheiding), M620 (gezag en omgang), M640 (alimentatie), M650 (boedel)

⁸ Toevoegingscodes M600 (familie recht niet-financieel), M630 (familie recht financieel), M670 (familie recht financieel en niet-financieel)

- Ten opzichte van 2016 is het aantal mediationtoevoegingen bijna hetzelfde gebleven.⁹ De stijging vanaf 2013 lijkt daarmee afgevlakt. Die stijging is waarschijnlijk veroorzaakt door de verhoging van de eigen bijdrage voor de reguliere toevoegingen in 2013 (zie box 1). Scheidende partners kiezen daardoor eerder voor een mediationtoevoeging waarvoor een aanmerkelijk lagere eigen bijdrage geldt dan voor een reguliere toevoeging.

⁹ In 2016 waren er 14.000 toevoegingen M610, M620, M640, M650 en 1.700 toevoegingen M600, M630, M670.

Deze reeks omvat korte verslagen van onderzoek dat door of in opdracht van het WODC is verricht. Opname in de reeks betekent niet dat de inhoud het standpunt van de Minister van Veiligheid en Justitie weergeeft. Alle rapporten van het WODC zijn gratis te downloaden van www.wodc.nl.